

Problem integralności w adaptacji powojennego modernizmu do współczesnych celów – doświadczenia Litwy i państw bałtyckich

The Question of Integrity in the Adaptive Reuse of the Post-War Modernism - the experiences of Lithuania and the Baltic states

Marija Drémaitė

Uniwersytet Wileński, Wydział Historyczny
Vilnius University, Faculty of History

Wstęp

„Czy otrzymamy tę samą liczbę metrów kwadratowych - tak. Czy otrzymujemy te same funkcje - tak. Czy to wygląda tak samo - cóż, tak. W czym więc problem? Och, to nie jest takie samo”. Trudno jest przekonać kogoś o ważności 'odczucia' jakie budzi budynek, a jest to dzisiaj problem dotyczący sporej części naszego modernistycznego dziedzictwa architektonicznego”- powiedział Sir David Chipperfield w swoim wystąpieniu na szóstym Forum Dziedzictwa Kulturowego Regionu Morza Bałtyckiego w Kilonii w 2016 roku¹. Ta krótka wymiana zdań między deweloperem / klientem a architektem doskonale oddaje znaczenie integralności, która w tym artykule jest analizowana w kontekście kompletności i nienaruszalności danego miejsca lub budynku. Integralność ta odnosi się do trwałości form i funkcji obiektu oraz do identyfikacji procesów przekształceń związanych z jego „życiem” społecznym².

W swoich rozważaniach na temat integralności i autentyczności Jukka Jokilehto zauważył, że w zachodniej historii kultury dzieło sztuki jest wynikiem procesu twórczego, w którym artysta „tworzy” fizyczną rzeczywistość. Po tym procesie kreacji dzieło istnieje już niezależnie, jednak uznanie jego wartości, a zatem i ochrona, zależą od dokonywanej każdorazowo późniejszej oceny. Kwestia zachowania i ochrony dzieła musi opierać się na całościowej analizie historycznej i architektonicznej, uwzględniającej pełen kontekst dziejowy i przestrzenno-materialny jego powstania³.

Aspekt pozytywnej oceny i społecznej akceptacji dzieła sztuki i architektury ma kluczowe znaczenie w odniesieniu do powojennego modernizmu, a zwłaszcza

cza powojennego modernizmu w krajach socjalistycznych – tzw. modernizmu socjalistycznego - w którym pojęcie sztuki wydaje się drugorzędne, niekiedy nawet nie istniejące. Uwarunkowania historyczne sprawiają, że całość modernistycznej spuścizny architektonicznej tych krajów bywa dziedzictwem kwestionowanym; bardzo często obserwuje się, że w debacie na temat jego wartości priorytetem jest aspekt polityczny a nie architektoniczny.

Celem niniejszego artykułu jest prezentacja tezy, że zachowanie integralności społecznej, strukturalnej i wizualnej dzieła architektury XX-wiecznej jest bardzo ważne w pozytywnej jego ocenie jako dziedzictwa modernizmu, a w szczególności modernizmu socjalistycznego. Pogląd ten wymaga wzięcia pod uwagę faktu, że dziedzictwo to nie jest ani spójne, ani jednolite. Stąd analiza problemu przeprowadzona została w oparciu o teorię „dwóch socmodernizmów” autorstwa Davida Crowleya, a dla jej ilustracji przytoczono przykłady z architektury Litwy i krajów bałtyckich.

Teoria „dwóch socmodernizmów” w kontekście architektury krajów bałtyckich

Opracowana przez historyka sztuki Davida Crowleya teoria „dwóch socmodernizmów” może być bardzo przydatna dla oceny wartości XX-wiecznego dziedzictwa krajów byłego bloku socjalistycznego. Crowley przedstawił bowiem jako najbardziej fundamentalną cechę kształtującą naturę socjomodernizmu i odróżniającą go od zachodniego modernizmu pewien istotny rozdział między „typowością” a „jednostkowością” dzieł architektury⁴. W oparciu o to rozróżnienie zaproponował podział powojennej architektury socjalistycznej na „socmodernizm 1” i „socmodernizm 2”. W jego koncepcji „socmodernizm 1” spełnia w swych głównych założeniach postulat przywódcy radzieckie-

1. David Chipperfield, *Restorations and Reconstructions: Reflections on Berlin. The 6th Baltic Sea Region Cultural Heritage Forum: From Postwar to Postmodern*, Stockholm, 2017, s. 21-27.

2. Michael Turner, *Landscapes of Modernism on the UNESCO WHL, Modernism for the Future. International Conference, Conference Proceedings*, Kowno, 2018, s. 128.

3. Jukka Jokilehto, *Considerations on authenticity and integrity in world heritage context*, „City & Time”, 2006, 2 (1): 1. [online] URL: <http://www.ct.ceci-br.org>

4. David Crowley, *Socmodernism and the architecture of leisure in Eastern/Central Europe in the 1960s and 1970s*, [w:] *Different Modernisms, Different Avant-gardes: Problems in Central and Eastern European Art after World War II*, red. Sirje Helme, Tallinn 2009, s. 246-258.

1. Przemiany centrum osiedla Žirmūnai w latach 1968 – 2018, kolarz czterech fotografii: **a)** i **b)** ośrodek osiedla Žirmūnai w 1970 r. (źródło: Gatvės gyvos, <https://www.15min.lt/pasaulis-kiseneje/naujiena/per-lietuva/ekskursija-po-vilniu-trys-zirmunu-kaladeles-642-702621>); **c)** ośrodek osiedla Žirmūnai po remoncie w 1996 r. (fot. Marija Drėmaitė, 2000); **d)** centrum handlowe Lidl w miejscu dawnego centrum osiedla Žirmūnai (fot. Marija Drėmaitė, 2019)

1. The change of the Žirmūnai microrraion centre from 1968 to 2018, collage of 4 photographs: **a)** and **b)** Žirmūnai microrraion centre in the 1970 (source: Gatvės gyvos, <https://www.15min.lt/pasaulis-kiseneje/naujiena/per-lietuva/ekskursija-po-vilniu-trys-zirmunu-kaladeles-642-702621>); **c)** Žirmūnai microrraion centre after renovation in 1996, (photo: Marija Drėmaitė, 2000); **d)** Lidl shopping center in the place of the former Žirmūnai microrraion centre (photo: Marija Drėmaitė, 2019)

go, Nikity Chruszczowa, z 1954 roku, dotyczący dostarczania niedrogich, nie ulepszonych i industrialnych w stylu budynków, przede wszystkim w sferze mieszkalnictwa. Tutaj architekci mieli się zachowywać jak technokraci; wymagano od nich, aby projektowali nie tyle budynki, ale typy, w wyniku czego projektowanie domów mieszkalnych zostało od końca lat pięćdziesiątych przeniesione ze sfery sztuki do inżynierii. Natomiast „socmodernizm 2” odnosi się do budynków użyteczności publicznej, zamówionych indywidualnie i specjalnie zaprojektowanych, powstających w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX wieku.

Teorię tą poparł Richard Anderson, który zauważył również, że zawód architekta przeszedł w okresie uprzemysłowienia za czasów Chruszczowa proces dużej przemiany. Architekci dzielili się wówczas na: „tych, którzy pracowali głównie w dziedzinie produkcji seryjnej i tych, którzy projektowali budynki wyjątkowe”⁵. Różnica między projektem seryjnym a jednostkowym stała się stałą cechą radzieckiej produkcji architektonicznej na wiele lat. Jak ujął to Mart Kalm: „Projekty znormalizowane były szeroko stosowane już w okresie stalinowskim, ale stały się obsesją w czasie odwilży za Chruszczowa, kiedy to największy nacisk kładziono na oszczędność budownictwa. (...) Im bardziej państwo domagało się stypizowanych projektów, tym bardziej irytowało to architektów, którzy czuli się uciskani tymi ograniczeniami”⁶.

5. Richard Anderson, *Russia: Modern Architectures in History*, London 2015, s. 250.

6. Mart Kalm, *Baltic Modernisms*, [w:] *Soviet Modernism 1955-1991. Unknown History*, red. K. Ritter, E. Shapiro-Obermair, D. Steiner & A. Wachter, Zurich 2012, s. 33-45.

W odniesieniu do architektury okresu sowieckiego na Litwie i w innych państwach bałtyckich teoria Crowleya znajduje w pełni potwierdzenie. Chciałabym ukazać to przez porównanie dwóch rodzajów obiektów: z jednej strony obiektów typowych, „codziennego użytku” (tzw. codzienny modernizm), a z drugiej obiektów użyteczności publicznej, specjalnie zaprojektowanych, oficjalnych, wymagających zatrudnienia najlepszych architektów i użycia najlepszych dostępnych materiałów. W okresie postsowieckim te drugie były i są nadal używane zgodnie z ich pierwotnym przeznaczeniem (często do oficjalnych funkcji rządowych lub kulturalnych) i zostały odnowione z uwzględnieniem ich oryginalnej formy. Natomiast modernistyczne budynki „codziennego użytku” (szpitale, szkoły, przedszkola, centra handlowe, kina i mieszkania), które zostały zbudowane zgodnie ze znormalizowanymi projektami, są dziś użytkowane bez poszanowania ich architektury.

„Codzienny modernizm” i jego szansa na przetrwanie (w piękny sposób)

Ponieważ ochrona zabytków koncentruje się zwykle na ikonach i dziełach wybitnych, architektura „codzienności” przyciąga uwagę konserwatorów dopiero wtedy, gdy zaczynają oni rewidować swój stosunek do historii i historyczności. Z reguły architektoniczne świadectwa unifikacji i standaryzacji są traktowane jako zbyt brzydkie, odrażające lub po prostu zbyt zwyczajne, by je zachować. Spójrzmy na Žirmūnai, duże osiedle mieszkaniowe w Wilnie, zbudowane w latach 1964-1968. To osiedle (D-18) było

2. Wileński Pałac Sportu zbudowany w 1971 r., stan w 2019 roku (fot. N. Tukaj, 2019)

2. Vilnius Sports Palace (1971) in 2019 (photo N. Tukaj, 2019)

pierwszym obszarem masowej zabudowy mieszkaniowej, które zostało uznane i uhonorowane prestiżową Nagrodą Państwową ZSRR w 1968 roku. Dziś trudno jest oddzielić wartość ideologiczną od wartości architektonicznej tego miejsca. Žirmūnai zostało zaprojektowane dla 12 000 mieszkańców przez młodą urbanistkę Birutė Kasperavičienė (1926–1976) i miało być „miejscem eksperymentalnym”, wprowadzającym koncepcję różnorodności, poprzez zastosowanie ulepszonej serii pięciokondygnacyjnych domów z płyty (I-464A), eksperymentalnych dziewięciopiętrowych domów również z płyty i specjalnego typu budynku publicznego mieszczącego sklepy, restaurację, kawiarnię, księgarnię i usługi publiczne. Całość miała być uzupełniona przez elementy artystyczne - płaski zbiornik wodny i abstrakcyjną rzeźbę „Radość” autorstwa Kazysa Kisielisa (1970). Kasperavičienė wykorzystała również naturalnie ukształtowane zbocze brzegu rzeki Wilii i zaadaptowała je na park. Kiedy realizacja została ukończona, Žirmūnai było szeroko chwalone w radzieckiej prasie, jako projekt z osobistym akcentem architektonicznym. Twierdzono, że stanowi przykład zabudowy miejskiej, która doskonale wpisuje się we „współczesny styl” nowej radzieckiej polityki mieszkaniowej, która domaga się oryginalnych zespołów architektonicznych i rozwiązań. Z ideologicznego punktu widzenia Žirmūnai spełniało wymagania „kreatywnego podejścia” w planowaniu i produkcji masowego budownictwa mieszkaniowego⁷. Dla litewskich architektów nagroda oznaczała również ogólne uznanie na terenie republik narodowych i w Moskwie, dlatego realizacja została szeroko nagło-

śniona w prasie krajowej i wpisana w 1985 roku na listę zabytków kultury Litewskiej Republiki Ludowej jako obszar nowoczesnej zabudowy mieszkaniowej.

Problem Žirmūnai jako obiektu dziedzictwa architektonicznego ujawnił się z całą jaskrawością w okresie postsowieckim, gdy rozpoczęła się prywatyzacja mieszkań i niekontrolowana zabudowa. Sposób przebudowy centrum usługowego osiedla na galerię handlową w latach 1995–1996 doskonale oddaje chęć wprowadzenia nowej funkcji i nowego stylu architektonicznego (postmodernizmu), jako reakcji na socjalistyczną standaryzację. W 2000 roku galerię zamknięto, budynek nie był użytkowany, a sąsiadujące z nim obiekty sztuki zostały zdewastowane i zniszczone. Jednak mieszkańcy pozostali w tych samych domach z płyt, a te zaczęły wymagać remontu. Choć formalnie teren ten nadal figurował na liście dziedzictwa kulturowego, nie przygotowano dla niego żadnego kompleksowego planu renowacji. Domy były remontowane każdy według innego projektu, a pomiędzy nimi sytuowano nowe budynki. W konsekwencji, ponieważ całość układu została zmieniona i „żadna wartość nie była ewidentna”, wileńska rada ds. dóbr kultury usunęła ten obiekt z listy w 2012 r. Można tylko zadać pytanie, dlaczego stało się to z osiedlem, które kiedyś było cennie i nawet przedstawiane jako modelowe?

Pod koniec 2010 roku rozpoczęto na tym terenie nowe działania. W 2016 roku zburzono galerię handlową, a na jej miejscu otwarto nowy sklep Lidl. Rzeźba „Radość” została zrekonstruowana przez rzeźbiarza Kisielisa i zainstalowana przy wejściu do sklepu. W sensie społeczno-funkcyjnym wzniesiono budynek, ale nie zadbano o jego integralność wizualną. O ile otwarcie nowego sklepu spożywczego Lidla było podyktowane funkcjonalną potrzebą miesz-

7. Państwowe Nagrody ZSRR za rok 1968 (październik), Rosyjskie Państwowe Archiwum Literatury i Sztuki [Russkii Gosudarstvennyi Archiv Literatury i Isskustv] (RGALI), f. 2916, op. 2, d. 397, s. 15.

3. Wileński Pałac Sportu w 2019 roku podczas festiwalu Open House Vilnius cieszył się ogromnym zainteresowaniem (fot. N. Tukaj, 2019)

3. Vilnius Sports Palace in 2019 during the Open House Vilnius festival attracted a huge attention (photo N. Tukaj, 2019)

kańców, o tyle odtworzenie elementu rzeźbiarskiego można wytłumaczyć albo podejściem nostalgicznym, albo przewartościowaniem stosunku do historii miejsca. Choć wizualna integralność Žirmūnai została utracona, przykład ten wskazuje, że nastąpiło już pewne pojednanie z „historycznością” osiedli masowych. Nowe podejście do kompleksowej renowacji mieszkań, przestrzeni publicznych oraz sztuki z okresu sowieckiego zyskuje uznanie, tak aby uczynić codzienne życie wygodniejszym i bardziej estetycznym. Można powiedzieć, że integralność społeczno-funkcjonalna stała się główną wartością osiedli mieszkaniowych okresu socmodernizmu (il. 1).

Materialna integralność w kontekście renowacji budynków publicznych

Z biegiem czasu coraz bardziej zmienia się stosunek do socmodernizmu. Stopniowo zanika aspekt krytycznie oceniający jego zacofanie w stosunku do Zachodu i pojawiają się bardziej kontekstualne pytania - jakie były ówczesne uwarunkowania? dlaczego składano takie zamówienia?

Jednak estetyczna debata na temat wartości architektonicznej poszczególnych obiektów jest zwykle stosowana tylko do budynków, które kwalifikują się jako „socmodernizm 2” - czyli specjalnie zaprojektowane budynki publiczne. Crowley zdefiniował kilka charakterystycznych cech tych obiektów: „Po pierwsze, (...) budynki „socmodernistyczne 2” to przestrzenie eksterytorialne, czyli przestrzenie poza zwykłym, codziennym doświadczeniem. Trzeba przy tym zaznaczyć, że w okresie sowieckim w Europie Wschodniej nawet obiekt taki jak hotel mógł być poza „zwyczaj-

nością” jako przestrzeń, do której „zwykli ludzie” nie mogli wejść. Po drugie, „socmodernizm 2” to zazwyczaj architektura wyjątkowa, „szyta na miarę”, a więc na indywidualne zamówienie i wymagająca wysokich umiejętności projektowych, rzemieślniczych oraz kreatywnej inżynierii. Po trzecie, struktury „socmodernizmu 2” zazwyczaj łączą sztukę i architekturę, zarówno na etapie realizacyjnym jak i projektowym, poprzez zespoły ludzi tworzących te obiekty. Po czwarte, te symbole socjalizmu wymagały długiego czasu budowy: niektóre budynki zostały ukończone dopiero po upadku systemu sowieckiego⁸.

Należy również zauważyć, że wiele tego typu budynków, niezależnie od niechcianej sowieckiej przeszłości, nadal w bałtyckich państwach poradzieckich spełnia swoje funkcje. Na przykład dawny budynek Komitetu Centralnego Komunistycznej Partii Łotwy w Rydze (architekci Jānis Vilciņš, Alfons Ūdris, Gunārs Asaris, 1974) obecnie funkcjonuje jako World Trade Centre, jeden z najbardziej prestiżowych budynków biurowych w mieście, otoczony pięknym parkiem Kornvalda. W dawnej siedzibie Komitetu Centralnego Komunistycznej Partii Litwy w Wilnie (architekt Vytautas Edmundas Čekanauskas, 1978) mieści się obecnie rząd litewski. Dawna siedziba Komitetu Centralnego Komunistycznej Partii Estonii w Tallinie jest wykorzystywana przez estońskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych. To samo można powiedzieć o innych

8. David Crowley, *The Fate Of The Last Generation Of Ultra-Modernist Buildings In Eastern Europe Under Communist Rule*, [w:] *Modernism: Between Nostalgia and Criticism*, red. Marija Drėmaitė, Julija Reklaitė, Wilno 2014. [online] URL: <http://leidiniu.archfondas.lt/en/alf-02/david-crowley-fate-last-generation-ultra-modernist-buildings-eastern-europe-under-communist-r>

budynkach użyteczności publicznej, które powstały jako obiekty nowoczesne, zawierające duże sale i dużą liczbę pomieszczeń. Dawna Izba Edukacji Politycznej w Rydze to obecnie Riga Congress Centre; Dom Edukacji Politycznej w Kownie został zaadaptowany na siedzibę uniwersytetu, natomiast analogiczny Dom w Wilnie został po ukończeniu zamieniony na Salę Kongresową. Słynne teatry, takie jak Teatr Dailės w Rydze czy Teatr Opery i Baletu w Wilnie, nadal pełnią swoją funkcję. Z powodów ideologicznych radziecka przeszłość rzadko jest im wypominana - za wyjątkiem momentów presji ekonomicznej, kiedy pojawia się zainteresowanie burzeniem sowieckich budowli i wznoszeniem na ich miejscu nowych obiektów. Przykładowo, gdy w 2006 roku chciano wyburzyć betonowy Pałac Sportu w Wilnie (zbudowany w 1971 r.), deweloperzy nazwali go „sowieckim potworem”. Jednak po wpisaniu obiektu na listę zabytków i sporządzeniu planu przekształcenia go w Narodowe Centrum Kongresowe retoryka zmieniła się w „budynek o interesującej architekturze” (il. 2 i 3).

Dziś budowle powstałe w tamtych czasach są postrzegane jako dziedzictwo kulturowe, co z kolei zmusza profesjonalistów do rewizji istniejących zasad ochrony, szczególnie jeśli chodzi o kwestię materiałów

i integralności wizualnej. Przykładem może być dawne Muzeum Rewolucji w Wilnie (zbudowane w latach 1966-1980), pomyślnie przekształcone w 2009 roku i przystosowane do nowej funkcji jako Narodowa Galeria Sztuki (il. 4). Jednak ze względu na złą jakość konstrukcji budynek został całkowicie przebudowany z takiego samego materiału lecz wysokiej jakości. Na nowe Muzeum Okupacji Łotwy w Rydze zaadaptowano dawne Muzeum Czerwonych Strzelców Łotewskich, a projekt jego przebudowy i rozbudowy wykonał w 2001 roku znany architekt amerykańsko-łotewski Gunars Birkerts. Wyraźcie jasna nowa część obiektu została dodana do starego, czarnego budynku Muzeum jako metafora: od mrocznej przeszłości do jasnej teraźniejszości i oświeconej przyszłości.

Można zaobserwować, że w ostatnich latach większą wagę przywiązuje się do przywrócenia pierwotnego otoczenia obiektów, ponieważ większość budynków użyteczności publicznej posiadała wokół duże place lub przestrzenie publiczne. Dobrym przykładem jest Teatr Opery i Baletu w Wilnie (architekt Nijolė Bučiūtė, 1974). Budynek był odrestaurowany już w 2000 roku, ale specjalnie zaprojektowany plac ze schodami i fontannami został ukończony dopiero w 2019 roku i zmienił cały obraz okolicy (il. 5).

4. Dawne Muzeum Rewolucji w Wilnie, architekt Gediminas Baravykas, 1980 r., przekształcone w 2009 r. w Narodową Galerię Sztuki (fot. M. Drémaitė, 2019)

4. Former Museum of Revolution in Vilnius, architect Gediminas Baravykas, 1980, converted in 2009 into the National Gallery of Art (photo M. Drémaitė, 2019)

5. Teatr Opery i Baletu w Wilnie, architekt Nijolė Bučiūtė, 1974 r. i jego otoczenie po remoncie w 2019 r. (fot. M. Drėmaitė, 2019)
5. The environment of the Opera and Ballet Theatre in Vilnius, architect Nijolė Bučiūtė, 1974, after a careful renovation in 2019 (photo M. Drėmaitė, 2019)

W 2019 r. dawny budynek Ministerstwa Komunikacji, wzniesiony w 1979 r. w historycznym centrum Wilna, został odrestaurowany zgodnie z tradycyjną metodologią renowacji przez architektkę Irenę Kliobavičiūtę, specjalizującą się w obiektach zabytkowych. Wynik był nieoczekiwany. Według wielu komentarzy architektura uległa poprawie i budynek nie jest już brzydki, za to widać jego pierwotną koncepcję (il. 6). Kilka podobnych przypadków dowiodło, że dobra renowacja poprawia ogólne postrzeganie powojennych modernistycznych budynków i ogólnie zmienia postrzeganie tego okresu w architekturze. W latach 2018-2019 Litewski Związek Architektów zainicjował i zakończył projekt pt. „Ocena architektury drugiej połowy XX wieku” propozycją opracowania nowej metodologii tej oceny oraz wykazem proponowanych obiektów, które powinny zostać nią objęte.

Wnioski

Jeśli zaczniemy przyglądać się dziedzictwu powojennej architektury i naszej niedawnej przeszłości, musimy wziąć pod uwagę nie tylko pojedyncze zabytki, ale także inne kwestie, które w mniej lub bardziej wyraźny sposób przyczyniają się do naszego

pojmowania idei miasta i środowiska życia w ogóle. Powojenne i późno XX-wieczne dziedzictwo kulturowe regionu Morza Bałtyckiego jest nadal zagrożone ze względu na przemiany polityczne i brak akceptacji społecznej. Architektura, ideologia i funkcja, które wpływają na postrzeganie dziedzictwa XX-wiecznego dziedzictwa budowlanego, wymagają szczególnego podejścia. Podstawowe wyzwanie stanowi wyjątkowo duży zasób ilościowy tej architektury, a także zastosowane w nich eksperymentalne materiały budowlane oraz narastająca presja współczesnych zmian funkcjonalnych. Jednak widać już dziś wyraźnie, że wraz ze wzrostem dystansu czasowego i ruchami „retro” rośnie uznanie społeczne dla tej architektury.

Zauważono, że definiowanie integralności jest różne w różnych typach budynków i miejsc z okresu powojennego. Wciąż istnieje zjawisko widzenia dwóch socmodernizmów: typowego (zwykłego i brzydkiego) oraz indywidualnego (o potencjalnej wartości architektonicznej), co w konsekwencji prowadzi do dwóch podejść konserwatorskich: izolacji i remontu z pominięciem oryginalnego projektu architektonicznego lub renowacji z uwzględnieniem oryginalnej koncepcji architektonicznej i materiałów. Kwestią, która stała się

6. Dawne Ministerstwo Komunikacji, architekt Justinas Šeibokas, 1979 r., usytuowane w historycznym centrum Wilna zostało odrestaurowane w 2019 r. (fot. M. Drėmaitė, 2019)

6. A former Ministry of Communications, architect Justinas Šeibokas, 1979, situated in the historic centre of Vilnius was restored in 2019 (photo M. Drėmaitė, 2019)

ostatnio jeszcze znacznie ważniejsza, jest oszczędność energii i, ogólnie, zrównoważony rozwój.

Pamięć o współczesnym dziedzictwie ma specyficzne znaczenie dla krajów, które były okupowane przez Sowieców i podjęły trudną walkę o odbudowę z ruin po wojnie. Historia jest w nich niekiedy traktowana mniej jako nauka, a bardziej jako źródło dla polityki tożsamościowej. Jednakże dzięki instytucjom uprawnionym do dokonywania wyboru obiektów prze-

znaczonych do ochrony i dzięki popularyzacji walorów tych obiektów, konceptualizacja przeszłości zostaje usankcjonowana. Aby służyć zwycięskim siłom zmiany również poprzez promocję gustów estetycznych, współczesne spojrzenie na dziedzictwo kulturowe XX wieku zaczyna być z jednej strony aktem pojednania z sowiecką przeszłością i pozytywnej oceny dobrych realizacji architektonicznych, z drugiej zaś strony powoli traci swoje historycznie negatywne odniesienia.

Bibliografia

- Anderson R. *Russia: Modern Architectures in History*, Londyn: Reaktion Books 2015.
- Chipperfield D., *Restorations and Reconstructions: Reflections on Berlin*, [w:] *The 6th Baltic Sea Region Cultural Heritage Forum: From Postwar to Postmodern*, red. Maria Rossipal, Sztokholm: Riksantikvarieämbetet 2017, s. 21–27.
- Crowley D., *Socmodernism and the architecture of leisure in Eastern/Central Europe in the 1960s and 1970s*, [w:] *Different Modernisms, Different Avant-gardes: Problems in Central and Eastern European Art after World War II*, red. Sirje Helme, Tallinn: Proceedings of the Art Museum of Estonia 2009, s. 246–258.
- Crowley D., *The Fate Of The Last Generation Of Ultra-Modernist Buildings In Eastern Europe Under Communist Rule*, [w:] *Modernism: Between Nostalgia and Criticism*, red. Marija Drėmaitė, Julija Reklaitė, Wilno: Vilnius University and Architecture Fund, 2014, [online] URL: <http://leidiniu.archfondas.lt/en/alf-02/david-crowley-fate-last-generation-ultra-modernist-buildings-eastern-europe-under-communist-r>
- Jokilehto J., *Considerations on authenticity and integrity in world heritage context*, „City & Time”, 2006, 2 (1): 1. [online] URL: <http://www.ct.ceci-br.org>
- Kalm M., *Baltic Modernisms*, [w:] *Soviet Modernism 1955-1991. Unknown History*, red. K. Ritter, E. Shapiro-Obermair, D. Steiner & A. Wachter, Zurich: Park Books 2012, s. 33–45.
- Turner M., *Landscapes of Modernism on the UNESCO WHL*, [w:] *Modernism for the Future: An International Conference Conference Proceedings*, Kowno 2018, s. 124–131.

The Question of Integrity in the Adaptive Reuse of the Post-War Modernism

Summary

The scope of this paper is to examine the notion of integrity in the process of adaptive reuse applied to the buildings that were produced in the second half of the twentieth century. Given the quantity and quality of monuments and buildings from the post-war twentieth century period, different methods of reuse, in terms of function and fabrics, need to be discussed. It is observed that certain functional types of buildings receive different level of attention during the process

of adaptation to new uses or in continuing the original use. The focus of the paper is renovation and re-use processes in the framework of integrity (social-functional integrity and material integrity). Based on David Crowley's theory of two socmodernisms, the paper examines several cases from Lithuania, drawing the distinction between the different approaches toward the 'everyday modernism' and the specially designed public buildings. ■

Keywords: socialist modernism, integrity, Vilnius, architecture, heritage, Lithuania, Baltic countries